

ÉRTEKEZÉSEK

A

A TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

HETEDIK KÖTET.

A II. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

PESTY FRIGYES

OSZTÁLYTITKÁR.

A M. T. AKADÉMIA
FŐTITKÁRI HIVATALA

BUDAPEST, 1885.

313602

TARTALOM.

- I. Szám. A nemzetközi jog elmélete Kant philosophiája szerint. Dr. Medveczky Frigyes től.
- II. » A nemzetiségi viszonyok Magyarországon, az 1880. évi népszámlálás alapján. Keleti Károlytól.
- III. » Magyarország és egyes törvényhatóságainak népmozgalma. 1877—79. Konek Sándortól.
- IV. » A magyar felsőház reformja. Tóth Lőrincztől.
- V. » B. Eötvös József »A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra« című munkájáról. Trefort Ágostontól.
- VI. » A miniszteri felelősség eredete, az európai alkotmány-történelemben. Schwarcz Gyulától.
- VII. » A vasúti ügy s a posta- s távirdai ügy közti összeköttetés Magyarországon, a közlekedési s névszerint a vasúti jog szempontjából. Wenzel Gusztávtól.
- VIII. » Sallustios államformái és a görögök politikai irodalma Schwarcz Gyulától.
- IX. » A democratia eszméje és szervezete. Dr. Kuncz. Ignácztól.
- X. » Szilágyi Márton tanítása az eljegyzésről 1690-ben. Székf. Kováts Gyulától.

ÉRTEKEZÉSEK
A TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

A II. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

PESTY FRIGYES

OSZTÁLYTITKÁR.

VII. KÖTET. VII. SZÁM. 1882.

A VASUTI ÜGY

S

A PÓSTA- ÉS TÁVIRDAI ÜGY KÖZTI ÖSSZEKÖTTETES

MAGYARORSZÁGBAN

A KÖZLEKEDÉSI ÉS NÉVSZERINT A VASUTI JOG

SZEMPONTJÁBÓL.

WENZEL GUSZTÁV

R. TAGTÓL.

(Olvastatott a II. osztály 1883. január hó 15-én tartott ülésén.)

— Ára 20 kr. —

BUDAPEST, 1884.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALÁBAN.

(Az Akadémia bérházában).

A VASUTI ÜGY

S

A PÓSTA- ÉS TÁVIRDAI ÜGY KÖZTI ÖSSZEKÖTTETÉS

MAGYARORSZÁGBAN

A KÖZLEKEDÉSI ÉS NÉVSZERINT A VASUTI JOG

SZEMPONTJÁBÓL.

WENZEL GUSZTAV

R. TAGTÓL.

(Olvastatott a II. osztály 1883. január hó 15-én tartott ülésén.)

BUDAPEST, 1883.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

Budapest, 1883. Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája.

A vasuti ügy, s a pósta- és távirdai ügy közti összeköttetés Magyarországbán, a mai közlekedési, és névszerint a vasuti jog szempontjából.

Feladatúl azt tűztém ki magamnak, hogy a jogtudomány legujabb ága, t. i. a vasuti jog szempontjából a mai közlekedés három főeszközének egymáshoz való viszonyát, és összeköttetésüknek jelentőségét vizsgálat alá vevén, ez uton a közlekedési, névszerint a vasuti jogrendszer egyik előkelő részének fontosságát ezen oldalról világosságba helyezzem.

A közlekedést t. i. korunkban a kulturai haladás legnevezetesebb feltételei közé szokták sorozni; s ehhez képest mindazt, mi a közlekedést közvetíti és hatályosan előmozdítja, fontos kulturai tényezőnek kell tekintenünk. Azért az államhatalomnak feladatához tartozik, hogy a közlekedés eszközeit ne hagyja magukra, hanem támogassa azokat, és arról gondoskodják, hogy céljukhoz képest minél teljesebb kifejlődést nyerjenek. S ezen támogatásnak és gondoskodásnak öntudatosnak és rendszeresnek kell lennie, hogy hathatós és eredményes lehessen.

Ezen álláspontról veszem tehát én itt szemügyre hazánk közlekedési eszközeit; s minthogy ezeknek körében a *pósta*, a *vasuti* és a *távirdai ügy* a legelőkelőbb helyet foglalják el: feladatomban mindenekelőt azt kívánja, hogy az ezeknek fejlődésében mutatkozó sajtóságos irányokat és jelenségeket kellőleg méltányoljam. A vizen (folyókon, tavakon és tengeren) való közlekedést szándékosan hagyom tekinteten kívül.

Különben fejtegetésemnek kiindulási pontját a XV. század vége és a XVI. század első fele képezi. Mert a középkor a közlekedés rendezésében sehol sem járt el öntudatosan. Az

ó-kor hatalmas monarchiái pedig, továbbá Görögország és a római világbirodalom, s Ethele a nagy hun király, és nagy Károly császár és frank király terjedelmes birodalmainak története értesít ugyan bennünket arról, hogy ott részletesen kifejett közlekedési rendezés nagyobb-kisebb tökélyben mindenütt fennállt; azonban — mellőzve hogy ezen rendezés általánosabb szabályozását és részletes irányatait határozottan már fel nem is ismerhetjük — maguk ezen államalkotások is chronologiailag véve — igen messze állnak korunk láthatárától; s az időköz, mely azokat tőlünk elválasztja, a történelmi összefüggés és a természetes kifejlődés fonalát elszakította. Mi hasznát veszszük egyes tudósításoknak, melyek az egykori Egyiptusban és Görögországban a gőzerő, sőt a vassínek használásának példáiról; — avagy Esaiás proféta egy tökéletesebb út készítését tárgyazó szavainak, melyet egynémelyek még vasuti összeköttetés jóslatának magyarázni is hajlandók¹⁾; — vagy más hasonló adatoknak, melyeknek objectív tényállását és történeti jelentőségét ma már nem is igen foghatjuk fel. Sőt a saját régibb királyaink törvényeiben (Sz. László III. végz. 11. fejt.; — Kálmán I. végz. 36. fejt. 2. §.) foglalt, és az ország egyes részei közti közlekedésre vonatkozó intézkedések sincsenek álláspontunkkal összefüggésben. Csak a rómaiak nagyszerű, az egész egykori birodalomra terjedő uti hálózatának maradványai, s az Itinerariumok és a római törvényeknek több helye egybefoglalva nyújtják teljesebb képét közlekedési rendezésüknek, de azért még sem oly teljest, hogy ahhoz mai közlekedési rendszerünk történetét kapcsolhatnók.

A mai közlekedés felfogása szerint tehát nagyobb érdekel egészben véve csak Franciaországnak XI. Lajos és VIII. Károly királyok által kezdeményezett *póstaintézményei*, s a német birodalomnak I. Maximilián császár által berendezett, és V. Károly által hűbéri formák mellett a Thurn és Taxis család kezelésére bizott posták bírnak; s így a mai értelemben vett *póstaügy* történetét is csak ezen időtől származtatjuk.

¹⁾ »In die illa erit via de Aegypto in Assyrios, ex introibit Assyrius Aegyptum, et Aegyptius in Assyrios, et servient Aegyptii Assyri.« (Esaiás XIX. v. 23.)

A *vasutak* történetének első kezdete szintén csak az 1650-ki év, a mikor t. i. az angol kőszénbányákban akkor már használt teherszállításnak módját a bányákon kívül is kezdték alkalmaztatni. Mert noha ez magában véve még igen messze állt attól, a mit ma — habár legtágabb értelemben — vasuti szállításnak nevezünk: kiindulási pontja azon fontos továbbfejlődésnek, melynek eredményei a mai vasutak, mégis ez volt.

Végre a *távirdaügy* keletkezése még sokkal újabb. Mert magában világos lévén, hogy az előbb szokásban volt u. n. optikus telegraphok és a mai villanyos távirdák közt belső összefüggés nincs, és kezdettől fogva sem volt; a villanyos távirdák használásának első sikeres kísérleteire csak 1837-ben találunk, és pedig csaknem egy és ugyanazon időben az amerikai Morse, az angol Wheatstone és a német Steinheil kísérleteiben. S ezen év tehát az, melylyel a mai távirdaügy kezdődik.

Ezen előleges megjegyzések után szabadjon mai fejtegetésemet, melynek tárgyát a három közlekedési ügy jogi fejleményei képezik, öt szakra osztanom; úgy hogy

I. a magyarországi póstaügyről,

II. a magyarországi vasuti ügyről,

III. a magyarországi távirdai ügyről,

IV. a háromnak a közlekedés céljából való egybekötetéséről, és

V. jogunknak ezekre nézve való hivatásáról fogok szólni.

I.

A *póstaintézmény* — céljához képest — hármias főirányban van kifejtve: 1. mint levélpósta, 2. mint személyszállító-pósta és 3. mint pénz- és mállhaszállító pósta. Lényeges természetere szerint köztintézmény, s pedig még akkor is, ha kezelése magánosokra van bízva, kik ily esetben ezen minőségökhöz képest köztisztek helyetteseinek tekintendők. Magánpósták azon értelemben, hogy azok magánintézmény legyenek, nem képzelhetők; mert a postáknak célja magánérdekeknek alá nem rendelhető.

Vannak, kik a magyarországi posták eredetét azon hírvivő futárokra hajlandók visszavezetni, kik nálunk már 1430

óta használtattak. Én ezen kérdés részletes vitatásába nem ereszkedem. Mert mellőzve, hogy azon homályos tudósítások, melyek az említett futárokról korunkra jutottak, határozott combinatiókra módot nem nyújtanak; másrészt bizonyos az, hogy ezen vélemény alapján póstaügyről még nem szólhatunk, s hogy különben is a kérdéses futárok és későbbi valóságos póstáink közt összefüggés ki nem mutatható.

Nézetem szerint Magyarországon a pósták első keletkezését I. Ferdinánd király korából kell származtatnunk; ki alatt mindazonáltal azok nem *országos*, hanem *udvari* pósták voltak.

Hazánknak azon időben válságos állapotai, s a királynak a török háborúkról való gondoskodása, mely egész Európa közös ügyének tekintetett, tették szükségessé azt, hogy — országunk előzményeinek folytán az egyes vidékek közt állandó és rendezett közlekedés nem létező — ilyennek létesítése czéljából I. Ferdinánd *Taxis Mátyást* nevezze ki főpóstamesterének, s az apának adott jogositványt 1550. június 2-kán különös privilegium által ennek fiára, Guariskóra, is átruházza ¹⁾. Ezen hivatal azonban a magyar törvényekhez nem

¹⁾ »Nos Ferdinandus stb. quod nos habentes respectum ad fidelis et grata servitia, quae nobis fidelis noster dilectus *Mathias de Taxis Supremus Postarum Curiae nostrae Magister* per multos iam annos magnis laboribus et vitae periculis a nobis nimirum tam pacis quam belli temporibus ultro citroque cum litteris et negotiis magnae importantiae magnisque itineribus saepenumero missus alacri semper animo praestitit, quaeque etiam hodie in dicto suo officio Magistri Postarum praestare non desinit; Eidem, qui etiam ex concessione et privilegio nostro. *Magister Postarum Regni nostri Hungariae existit*, hanc specialem gratiam fecimus et concessimus stb. *et de potestate nostra Regia tanquam Rex Hungariae* facimus et concedimus, ut videlicet ei cedenti vel decedenti *filius suus Guarisko de Taxis* stb. in dicto Officio Magistri Postarum Regni nostri Hungariae succedere possit et debeat stb. (et) eundem Guarisonem de Taxis ex nunc prout extunc et e contra, in Magistrum sive Praefectum Postarum memorati Regni nostri Hungariae animo, scientia et auctoritate praedictis eligimus et constituimus. Ita quod idem Guarisko de Taxis patre suo cedente vel decedente, aut alioqui officium praedictum quomodolibet dimittente, Magister seu Praefectus Postarum Regni nostri Hungariae esse, et huiusmodi officium per totam eiusdem Regni ditionem, etiam in castris et expeditionibus bellicis, ac in omnibus et per

lévén idomítva, csak *udvari hivatalnak* tekintetett, mely a *hűbéri szabályok* szerint volt rendezve, s azért csupán személyes jogosítványt foglalt magában. S az országnak XVI. századi zavarai és háborús belviszonyai is eléggé magyarázzák meg azt, hogy nálunk a Taxisok hivataloskodása nem verhetett erős gyökeret, s hogy ehhez képest az általuk kezelt posta inkább csak a török háborúk miatt felállított *hadi postának* tűnik fel. Annyi bizonyos, hogy az eredmény oly kevésbé felelt meg a Taxisok várakozásának, hogy magyarországi postajogosítványokat 1612-ben II. Mátyás király beleegyezésével egy *Magni Károly* nevű olasz nemesre ruházták át, kinek fia *János Jakab* azokat ismét 1623. ausztriai postajogosítványokkal együtt II. Ferdinánd király beleegyezése mellett *báró Paar János Kristóf* stáieri főpostamesternek 15,000 forintért eladta.

Ezen *báró Paar János Kristóf*-nak és utódjainak az elsőszülöttség (primogenitura) rendje szerint adományozta azután II. Ferdinánd 1624. szeptember 4-ki privilegiuma által a magyarországi főpostamesteri hivatalt, szintén nem a magyar törvények, hanem a hűbéri szabályok értelmében²⁾. S míg a Paar

omnia fideliter et diligenter exercere, regere, dirigere et administrare, omniaque facere et exercere, omnesque utilitates, honores et praeminentias, commoda et emolumenta ad huiusmodi officium de jure vel consuetudine spectantia habere percipereque possit, valeat et debeat, ad quae alii Postarum Magistri et Praefecti, ac boni et fideles servitores admittuntur, et tenentur, et obligantur. Quapropter fidelibus nostris universis et singulis dominis Praelatis, Baronibus, Comitibus, Vicecomitibus, Nobilibus, Gentium et Exercituum nostrorum Ducibus et Capitaneis, nec non Castellanis, Praefectis, Provisoribus, Judicibus, Juratis Civibus, et Communitatibus, ceterisque Magistratibus, Officialibus et subditis nostris quibuscumque, qui nunc sunt et in posterum erunt, harum serie firmissime committimus et mandamus, quatenus praefatum Guariskum de Taxis in casu supradicto pro Regni nostri Hungariae Postarum Magistro, Praefecto et Rectore teneant et reputent, eumque et homines suos in exercitio huiusmodi Officii manuteneant et conservent, et in eo nihil prorsus impediant, perturbent et molestant, sed potius eos contra quoscumque turbatores seu molestatores efficaci subsidio juvent et defendant. Secus sub gravissimae indignationis nostrae poena minime facturi. Harum nostrarum stb. Datum Viennae die 2. mensis Junii a. D. 1550. Regnorum stb. (A Liber Regiusból.)

²⁾ » — demisse (gróf Paar Károly József) exponi fecit, qualiter iam olim, anno videlicet 1624. die 4. mensis Septembris a Serenissimo

család — mely 1720 birodalmi (Sacri Romani Imperii) grófi és 1769. birodalmi hercegi rangra emeltetett — így jutott a magyarországi pósták élére: báró Paar Rudolf az 1622: 66 (1. §.), báró Paar Ferencz Ernő pedig az 1655: 119 (5. §.) törvényezikkek által nyerték a magyar indigenátust. A családod azután magyarországi örökös főpóstamesteri állásában I. Lipót király Bécsben 1690. december 11-kén kelt ünnepélyes privilegiuma által erősítette meg; s ezen alkalommal egyszerűsmind az ezen hivataallal járó jogosítványokat is megállapította ¹⁾. Ezen privilegiumot III. Károly Bécsben 1738. már-

olim Principe ac Domino, domino avo ac praedecessore nostro Ferdinando II. Romanorum Imperatore et Hungariae Rege felicissimae recordationis Joannes Christophorus tunc Liber Baro de Paar quondam avus eius non tantum Supremum Aulae Postarum Officium, verum et ipsum Postarum Officium super omnibus et in omnibus nostris Regnis, Terris et Provinciis haereditariis, signanter vero super et in Regno nostro Hungariae eidemque incorporatis Regnis, Terris et Provinciis cum omni libera dispositione, commodo et praerogativa in *feudum Regale liberum*, sive — ut dicitur — *francum et masculinum*, pro se et omnibus suis ex legitimo matrimonio descendentibus et descensuris haeredibus masculinis in infinitum titulo donationis exceperit, et ex post desuper Generalis Haereditarius Postarum Magister clementissime declaratus sit« stb. (I. Lipót királynak 1690. december 11-ki privilegiumából.)

¹⁾ »Nos Leopoldus stb. quod cum fidelis noster nobis sincere dilectus Carolus Josephus Sacri Romani Imperii Comes de Paar, ad Hartberg et Krottenstein, Dominus de Fürstenfeld, Camerarius noster, nec non Haereditariorum Regnorum nostrorum et Provinciarum Generalis ac Haereditarius Postarum Magister demisse exponi fecisset, qualiter stb. neque dictus avus eius, neque posterius eius possessionem huius feudi (Postarum) in et super dicto hoc nostro Regno Hungariae eique annexis et incorporatis Regnis, Terris et Provinciis acquirere potuerit; sed lite et contradictione subortis feudo hoc penitus carere debuerit, donec nimirum novissime, scilicet sub dato 26. Junii huius currentis anni 1690. ipse praedictus nobis humillime supplicans et exponens Carolus Josephus, una cum fratre suo fideli nostro nobis dilecto Josepho Ignatio Sacri Romani Imperii Comite de Paar, Serenissimi et dilectissimi filii nostri Josephi Romanorum et Hungariae Regis Camerario ratione quarundam praetensionum suarum sibi tanquam cessionariis Adamo-Schrambergicis super castris et dominiis Wadik et Klingenberg competentium cum Camera nostra Imperiali et Aulica transactionem iniverint, et sic titulo hoc oneroso dictum Camerale Postarum Officium in et super dicto nostro Regno Hungariae eique incorporatis Regnis, Terris et Provinciis de novo et in

czius 24-dikén, Mária Terézia 1756. október 25-dikén, II. József 1783. december 11-dikén és II. Lipót 1791. július

solutum acceperint, denique quod sopitis nunc et superatis omnibus differentiis, muneris sui sit super hoc ipso tam olim iam a maioribus nostris antenatis suis clementer concesso, quam novissime sibi et praedicto fratri suo in solutum dato beneficio, et per totum late patens haereditarium Regnum nostrum Hungariae eique incorporata Regna, Terras et Provincias, sive actualiter iam a nobis possessa, sive in posterum per nos et successores nostros Divino favente Numine recuperanda, Generali et Haereditario Postarum Officio pro sua et omnium successorum suorum securitate, perpetuo stabilimento et directione investituram nostram Regiam humillime implorare, prout illam quoque non solum humillime rogavit, verum etiam perennia et fidelissima sua et successorum suorum servitia indefessasque operas et studia pro bono et interesse publico, quatenus et in quantum jus suum feudale requirit, et circa Regale hoc Postarum mos et consuetudo in reliquis nostris Regnis et Provinciis Haereditariis introduxit, spondit. Qua de causa Nos stb. (a kérelmezők érdemeit tekintve) dicto Carolo Josepho Comiti de Paar, et fratri eius memorato Josepho Ignatio Comiti de Paar stb. virtute huius nostrae primae et perpetuo valiturae investiturae Regiae, iuxta cuius mentem et formalia omnis futura successio regulanda erit stb. de plenitudine potestatis nostrae Regiae stb. Supremum et Generale Haereditarium in et per totum nostrum Regnum Hungariae eique incorporata et appertinentia Regna, Terras et Provincias, sive nunc a nobis possessa et possessas, sive in posterum per nos et successores nostros recuperanda et recuperandas, ipsi saepe dicto supplicanti Carolo Josepho Comiti de Paar et Josepho Ignatio Comiti de Paar in feudum liberum et francum, nobile, gentile, antiquum, avitum et paternum, cum omni commodo et praerogativa, cura et libera dispositione ac directione, quemadmodum nimirum in reliquis nostris Regnis et Provinciis haereditariis dictum hoc Postarum Officium et Regale a vasallo nostro dicto Comite Carolo Josepho de Paar regitur et dirigitur, ac in usufructu et emolumentis, nec non praerogativis habetur, sicut et cum omni jurisdictione, cognitione, administratione in et contra et super omnes Postarum Officiales, Magistros, Veredarios, eorum famulos et familiam, et quascunque alias ab hoc Postarum Officio et Regali dependentes personas, earum futuras res et substantiam, et una cum titulo, praerogativa et excellentia sese nominandi et inscribendi Supremos Aulae nostrae Hungaricae, ac Generales et Haereditarios Postarum nostrarum Hungaricarum Magistros, pro se et omnibus suis ex legitimo matrimonio descendentibus et descensuris haeredibus masculinis, filiis scilicet et filiorum filiis in infinitum, eum in finem, ut hoc feudum Regale, et quicquid ei annexum, nunc et posthac quiete possidere, illoque libere uti, frui et gaudere, nec non circa illud, prout mos et consuetudo similium feudorum haecenus introduxit, imperturbatim disponere et augere, Nobis vero et

21-kén ¹⁾; továbbá I. Ferencz 1793. ápril 18-dikán, és az időközben beállt változásokra való tekintettel 1830. december 3-kán, s ugyanazon formában V. Ferdinánd király is 1839. január 24-kén megerősítették és ismételték, illetőleg megújították. I. Lipót 1690-ki pósta-privilegiuma azon mintát is foglalja magában, mely szerint a Paar családból való magyarországi főpóstamesterek hivataluk esküjét letenni tartoznak ²⁾.

successoribus nostris futuris Regibus Hungariae, quotiescumque casus e venerit, homagiū desuper praestare et debitum fidelitatis, obedientiae et officiositatis iuramentum deponere debeant, clementer denominaverimus, contulerimus et respective in solutum dederimus. Hac tamen lege stb. (Következik az örököségi rendnek szabályozása s az u. n. »evictio« megállapítása, t. i. 60,000 rajnai forint, a második nemzedékben 40,000 r. frt, a harmadik nemzedékben 20,000 r. frt, mely szerint a feudum esetleg megváltandó.) Datum Viennae die 11. mensis Decembris anno 1690. (A Liber Regiusból.)

¹⁾ II. Lipótnak megerősítése a következő: »Nos itaque stb. praeinsertas benignas litteras stb. insertas et inscriptas, in conformitate tamen novi recessus (értetik Mária Teréziának 1743. szeptember 17-kén az örökös tartományok, és 1743. október 14-kén Magyarország számára kiadott u. n. póstarecessusa) quoad honorificum at utile eidem Sacri Romani Imperii Principi Joanni Wenceslao a Paar descendentibusque suis legitimis masculi sexus primogenitis in infinitum nascituris benigne innovavimus et confirmavimus; verum super hoc ipso feudo et Supremo Aulae nostrae Hungaricae, nec non Generali et Haereditario Postarum nostrarum Hungaricarum Regali Officio et beneficio, debito homagio fidelitatis stb. investivimus et introduximus, imo modalitate praetacta approbamus, roboramus, ratificamus, innovamus et confirmamus, investimusque et introducimus.«

²⁾ »Ego Carolus Josephus S. R. I. Comes de Paar; Quoniam Sacratissima Caesarea atque Regia Maiestas Dominus meus clementissimus Supremum Aulae suae Hungaricae et Generale Haereditarium Postarum Officium in et per totum suum Hungariae Regno eique incorporata et appertinentia Regna, Terras et Provincias, sive per nunc possessa et possessas, sive in posterum per Eandem Suam Maiestatem, successoresque suos, legitimos videlicet Hungariae Reges recuperanda et recuperandas, mihi et fratri meo Josepho Ignatio Comiti de Paar, haereditibusque nostris masculinis universis suo modo in feudum perpetuum dare, donare, conferreque dignata est: ob hoc iuro per Deum Verum, et Gloriosam Dei Genitricem, et per omnes Sanctos et Electos Dei, quod Ego praefatae Caesarae Maiestati tanquam Regi Hungariae, et eiusdem successoribus similiter Hungariae Regibus legitime coronatis, ac Sacrae eiusdem Regni Hungariae Coronae, et toti Regno perpetuam fidem et

A magyar országgyűlés csak 1715-ben kezdett a posta-üggyel foglalkozni; azonban az ez évi 22. t.-cz. csak azt mondta ki, hogy — valamint az 1681: 27. t.-cz. ezt már magyarországi országos hivatalokra határozta — póstamestereknek csak magyar nemzetbeliek neveztetessenek ki. Az 1723: 114. t.-cz. pedig azt rendeli, hogy »de cursu postae ordinando Sua Maiestas Sacratissima Generalem suum Postae Magistrum audiet, et quod publica necessitas suadebit, benigne ordinabit.« A posta-főuri jog, vagyis u. n. »Jus Postarum Regale« ez által nyervén törvényes sanctiót, az 1791: 22. t.-cz. a postaügyeknek mint ilyeneknek vezetését a magyar királyi helytartótanácsra bízta; — a hivatalos levelezéseknek póstabér-mentességét pedig az 1741: 31. t.-cz. mondta ki.

* * *

Erdélyben a XVII. századnak végeig a postaügy egészen más felfogás szerint szabályoztatott. A postaszolgálat ugyanis köztehernek tekintetvén, az 1613. májusi szebeni országgyűlésen a 8. t.-czben az határoztatott, »hogy az falukon kin lakó egy házhelyi vagy jószágos nemes emberek postaló-adásra és gazdálkodásra az parasztbiráktúl ne erőltessenek« ¹⁾, a mi az

fidelitatem observabo; jura item, libertates et privilegia, et alias omnes immunitates in eodem Regno Hungariae observatas, nullis viis directis vel indirectis, palam vel occulte; consilio, factis vel alio quocunque modo violabo aut turbabo; verum tum ea, tum etiam intuitu eiusdem officii pro Suae Maiestatis et boni publici interesse ac emolumento circa postarum et earum officialium inspectionem, dispositionem et directionem omnem indefessam operam ac boni juris administrationem servabo, Suae item Caesareae ac Regiae Maiestatis bonique publici damnum amovere, et pro posse meo avertere, et e contra commodum eorum promovere studebo, omnia denique ea, quae ad praecontactum Generalis Postariatus officium spectare videbuntur, fidelemque et probum vasallum decent, fideliter pariter praestabo, et ad haec omnia aequè fideliter observanda ac praestanda, dictum etiam fratrem meum Josephum Ignatium, universosque haeredes nostros natos et in infinitum nascituros obligo et adstringo. Sic me Deus adiuvet, Beata Virgo Marie, et omnes Sancti.«

¹⁾ Erdélyi Országgyűlési Emlékek, kiadja Szilágyi Sándor VI. köt. Budapest, 1880. 283. l.

Approbatákba is felvétetett ¹⁾. Ez több későbbi törvény által különbözőféle helységekre nézve ismételtetvén ²⁾, végre azon intézkedést eredményezte, hogy a póstaügy tüzetes törvény által szabályoztassék ³⁾. S csakugyan 1668. egy póstarendtartás lett megállapítva, mely a Compilátákban reproducáltatik ⁴⁾, és több-több határozmány által kiegészítettett ⁵⁾. Ennek alapján Tökölly Imre Kassán 1682. szeptember 10-kén egy a póstákat szabályozó rendeletet adott ki, mely a pósták akkori technikájának megfelelni igyekszik, s a szepesi kamarával is közöltetvén, Magyarországra hatni is lett volna hivatva. ⁶⁾

¹⁾ »Sem egy-ház helyi, sem egyéb rendbéli nemesség pósta-lóadásra, gazdálkodásra, se a kösség közzé, se egyéb rendeknek szabad akaratja kívül ne tartozzék.« Approb. Const. III. R. 6. Cz. 2. cz.

²⁾ Approb. Constit. III. R. 69. Cz. 1. cz. és 80. Cz. 1. cz., V. R. ed. 47. és 59.

³⁾ »A postálkodásnak állapotja, mind a nemességnek, mind pedig a szegénységnek könnyebbségéért, hogy egy bizonyos karba állattassék, végeztetett.« Appr. Constit. V. R. 81. ed.

⁴⁾ Compil. Constit. III. R. 1. Cz. 5. cz.

⁵⁾ U. o. 7—10. cz.

⁶⁾ »Emericus Teokeoly Princeps et Partium Regni Hungariae Dominus stb. universis et singulis cuiuscunque status, gradus, dignitatis et praeeminentiae hominibus, ecclesiasticis videlicet et saecularibus, Magistratibus videlicet Bellicisque Officialibus, ac aliis per postas hinc inde communicantibus, et qui nimirum postariis commoditatibus uti voluerint; Magistrisque Postarum, eorumque vices gerentibus, veredariis, postilionibus, et aliis circa rem postariam dispositis Officialibus, praesentes nostras visuris, lecturis vel legi audituris salutem. Siquidem respectu nostri et Patriae commodi et permansionis Postaria Officia nostra essent intertenenda, ut in his Partibus Hungariae necessaria et laudabilis eorundem ordinatio dispositioque stabilis et firma persistere et conservari possit ac debeat: hunc qui sequitur ordinem et modum in omnibus Postis in saepefatis Partibus Hungariae existentibus ab omnibus Regni Statibus ac Ordinibus, praesertim autem iter sum per equos dispositos sive postas instituire et continuare volentibus, ac aliis etiam postaria commoditate utentibus integrum, inviolatum, firmiter observari volumus et mandamus. Nimirum ac primo omnium. Ut nullus Postarum Magistrorum aut Veredariorum teneatur vel sit obligatus equos dispositos dare et concedere, si quispiam quoquoersum postaria occasione proficisci volens liberi passus schedam vel a nobis ubi praesentes nos contigerit esse, vel ex Camera nostra Seepusieni eiusdemque Expeditione et Officio ad hoc singulariter a nobis deputato, vel a Supremo eius loci, ubi postam sumere et conscendere vo-

Mikor I. Lipót Erdélyt uralma alá vette, mindenek előtt a póstákra nézve elharapzódott számos visszaéléseket kellett megszüntetnie. Erre vonatkozott első sorban az 1691-ki Leo-

luerit, Capitaneo, vel ad minimum principaliori Officiali non habuerit et obtulerit in Officio Postario. Neque tales qui dum placuerit, postariam proficiscend iocasionem deserere, et iterum, ubi placuerit, eandem reassumere voluerint, admittendi. Postaria porro tabula, seu cornu, ut vocant, nullis prorsus privatis, aut quorumcunque servitoribus et hominibus portanda et utenda permittatur, sub poena ablationis tabulae ac rerum, eo facto apud talem reperendarum. — *Secundo*. Ut omnis, cuiuscunque status et conditionis existat, qui contra Edictum hoc nostrum equos dispositos in postis vel veredariis nostris violenter occupaverit, et in privatis suis rebus et negotiis, praesertim si ab ordinaria via postaria deflexerit, illisque pro placito et voluntate sua excessive praeter cursum consuetum equitando enervatos, claudos seu inhabiles reddiderit, ac etiam Officiales postarios iniuriis afficere veritus non fuerit, iuxta demeritum suum severe puniatur, et ad damnorum, si quae intulerit refusionem per viciniore aut loci Magistratus omnino adigatur et compescatur. — *Tertio*. Ut quilibet Magistratus vel Officialis in vicinia eiusmodi postarum et veredariorum nostrorum existens, praesertim vero Supremi et Vice-Comites et Capitanei necessitate exigente eisdem Postis contra quosvis violentes turbatores et damnificatores ab eis requisiti, omni ope, auxilio et assistentia adesse, illosque indemnes ac pacificos tueri et defendere debeant et sint obligati. stb. — *Quarto*. Quod quilibet cursor aut per postam pergens, priusquam equum solitum, et consuetum postarum pretium, etiamsi currentis ordinariae postae litterarum paquetae sive fasciculi deferendi et inviandi inciderint, quos omnino per postilionem suo modo acceptandos et promovendos nullatenus impediatur, de quolibet nempe equo vel persona per dimidium coronatum sive medium tallerum imperialem integrum dare et persolvere teneatur. Permutatio nihilominus equorum in quolibet Officio Postario non intermittatur stb. — *Quinto*. Ut nullus Magister Postarum aut Veredarius ullum valisium sive sarcinam vel fasciculum plusquam 40 aut 50 libras ponderantem ferre aut vehere sit obligatus et adstrictus stb. *Sexto*. Quod omnes domini Magnates et Nobiles, sic etiam Civitates, oppida, pagi et villae ubivis, et praesertim in dispositis Postarum locis existentes, dominiumque possessionum habentes, sint obligati et adstricti, illis Postis seu Veredariis, qui inter eos domos habuerint, et ab eis ademptae vel abalienatae sunt, cum universis earundem pertinentiis, juxta articulos publicarum Regni constitutionum superinde editos, illas eisdem reddere et restituere; illis vero Postis, qui aedes et hospitia non habent, congrua hospitia et residentias assignare, juxta ordinem et modum antiquum et hucusque semper observatum, tam in Liberis Civitatibus loci Magistratus, quam in pagis domini terrestres sub poena sint obligati; deinde vero de rebus ad victum et equorum intentionem necessariis pro

poldinum Diplomának 18-ik pontja ¹⁾); mely azonban egyszersmind a póstaügynek új rendezését határozta el. Mert az akkor fennálló póstaszabályozás a közkiválasolomnak semmikép sem felelt meg. Minthogy pedig Lipót király fent jelzett 1690-ki privilegiumával a gróf Paar családnak a póstahűbért »per totum nostrum Regnum Hungariae eique incorporata et appertinentia Regna, Terras et Provincias sive nunc a nobis possessa et possessas, sive in posterum per nos et successores nostros recuperanda et recuperandas« — adományozta: ennek folytán az erdélyi pósták is a magyarországi pósta-hűbér körébe vonattak. A kezdetben a »német« pósták iránt felmerült pana-

justo et competenti pretio habendis prospicere et providere. Et siquidem ad quasvis occurrentes boni publici et servitii nostri necessitates diu noctuque parati esse debeant, et circa servitium Postarum satis superque sint occupati, insuper eosdem a quibusvis oneribus et exactionibus exemptos et liberos conservari volumus et jubemus. Illud quoque serio cavendum et interdictum praecipimus, ne consuetae currentes ordinariae postariae expeditiones per quospiam Magistratus vel Officiales, et quoscunque tandem retardari, detineri, et de more solito colligatae sigilloque Postarum Magistrorum obsignatae, violari, aperiri et distrahi quoquomodo praesumantur; sed ut statis diebus et horis expediantur et promoveantur, nec ad ullius plane instantiam seu inhibitionem differantur aut remorentur; quatenus nimirum justo et commodo tempore ad praetitulata debita loca mature et inviolate deferri et pervenire queant. Necessariae demum viarum reparationes, ne videlicet eatenus etiam cursus postarii praepediantur, quibus incumbit, fieri non intermittantur; et ubi propter aquarum exundationes, vel tempestates et nimias pluvias ita fuerint corruptae, ut illac postae diu noctuque transire non possint, veredariis et postilionibus ex omni latere viarum transire, obstructionesque perfringere licitum sit et liberum. — *Septimo.* Extraordinariis quibusvis staffetis et expeditionibus (nisi evidens et urgentissima nostri servitii vel publicae necessitatis occurrentia desideraret) praecitatoe nostros Officiales Postarios nullatenus onerari et incommodari volumus; sed per iteratam cuiusvis hebdomadae ordinariam postam ultro citroque meanthem litteras transmitti sufficiens esse decrevimus. — Denique stb. (a póstatiszteknek járó évi fizetés, és pedig »pro Gabriele Dobay nostro Postarum Magistro Eperjesiensi 336 floreni Hungaricales, pro veredariis vero Liczerdiensi et Berthodiensi cuivis annuatim 72 floreni Hungaricales« stb. stb. Actum Cassoviae 10. mensis Septembris anno Domini 1682.

¹⁾ Ezen pont szóról szóra foglaltatik már a jelzett diplomának 1690. október 16-ki tervezetében. (Szász Károly, Sylloge Tractatum stb. historiam B. Diplomatis Leopoldini illustrantium, Kolozsvár 1833, 77. l.)

szok elintézéséről is I. Lipót gondoskodott¹⁾; s az erdélyiek kívánatainak tekintetéből 1722. ott négy pósta fővonal jelöltetett ki²⁾. Különben a közviszonyok hasonló fejlődése azt eredményezte, hogy valamint Magyarországon, úgy Erdélyben is az ottani 1791: 23. t.-cz. a posták rendezését (constitutio) és vezetését (directio) a Guberniumra bízta; úgy hogy ez által a magyarországihoz analog póstarendezés keletkezett.

Mindamellett -- miután az erdélyi udvari kancellária, melyet II. József a magyarországgal egyesített volt, ennek halála után ismét külön alakult — a Paar család az erdélyi póstaügyre vonatkozó jogosítványait többé kellőleg biztosítva nem vélte. Mert a hűbéri jog általános alapelvei szerint a főúr személyében történt minden változás alkalmával a hűbéri jog elenyészvén, ha csak meg nem újíttatik; s így herczeg Paar János Venczel I. Ferencz királyhoz azon kéréssel fordult, hogy I. Lipót 1690-ki privilegiumát Erdélyre nézve külön újítsa meg, a mi 1794. január 8-kán meg is történt³⁾. Végre I. Ferencz

¹⁾ Alvinczy Péternek, ki a Diploma Leopoldinum néhány pontjára nézve I. Lipót királyhoz küldetett, 1692. július 21-én a póstára nézve a következő utasítás lett adva: »4. Az ordinaria posták felállítására in art. 18. diplomatis a Tanácsra lévén bizattatva, és az országnak úgy tetszvéen, hogy az Erdélyi Cancellarius procurálja; azért ő Felségénél végbe kell vinni ez kettőt, remonstrálván az mostani német postáknak sok excessusit, és az faluknak s városoknak miattak való elviselhetetlen igáját, mely soha nem igazodik, hanem úgy ha hazafiai lesznek mind az fő és mind az legkissebb: 1. Hogy az Bétsi Posta Mester jurisdictioja alatt ne légyen az Erdélyi Postaság. 2. Hogy Thesaurarius Uram ex Cameralibus Transsylvanicis arra való költséget suppeditáljon a Cancellariusnak; ki is erogálja és procurálja, és így az Postaságnak fő gondja sit consecuturis temporibus penes Cancellarios Transsylvanicos, qui cum supremo et subordinatis in Hungaria Postarum Magistris bonam poterit habere correspondentiam« (Szász Károly id. m. 271. l.). — Erre az 1693. május 14-ki u. n. Resolutio Alvincziana 14. pontja ekkép nyilatkozik: »Postarum in Transsylvania rite ac provide administrandarum curam iam ante Camerae suae commisit Sacra Caesarea Regiaque Majestas, illamque de observandis iis, quae ad hunc finem pertinent, gravaminumque occasione submovenda serio movebit; et mandabit insuper Gubernio, ut loca, per quae dictae postae disponendae sint, proxime proponat, et in reliquo securitati postarum studeat.« (U. o. 385. l.)

²⁾ L. Benkő József, Transsilvania II. köt. Bécs 1778. 120. l.

³⁾ »Nos Franciscus stb. quod cognatus noster nobis sincere dilectus

1830. ápril 29-én, és V. Ferdinánd is 1839. január 24-én újították meg — az 1813. megállapított recessusra való tekintettel — a Paar családnak Magyarországra és Erdélyre vonatkozó főpóstamesteri jogosítványait ¹⁾

* * *

Illustrissimus Sacri Romani Imperii Princeps Joannes Venceslaus a Paar stb. Generalis et Haereditarius noster Postarum Magister exhibuit nobis et praesentavit certas benignas litteras Sacratissimi olim Principis Leopoldi I. stb. privilegiales in Archiducali Civitate nostra Vienna Austriae anno 1690. stb. concessas stb. (ezen privilegiumnak Erdélyre nézve »in forma Investiturae sive Feudi Regalis« megújítását kérvén.) Nos itaque stb. praecitatas benignas litteras stb. insertas et inscriptas, ampliori etiam activitate S. R. I. Principi genitori suo clementer datas, ultro quoque ad personam solum supplicantis S. R. I. Principis, ea tamen expressa cum conditione per nos benigne concessa, ut idem recessui de jure contraserraturae casae Supremi Postae Officii, salvo jure hypothecae quoad postae proventus, renunciat, eidem S. R. I. Principi Joanni Venceslao a Paar sub dato diei 1. mensis Aprilis anno adhuc 1743. extradito, benigne non solum approbavimus, roboravimus et ratificavimus, ac pro eodem S. R. I. Principe Joanne Venceslao a Paar, descendantibusque suis legitimis masculini sexus primogenitis in infinitum nascituris benigne innovavimus et confirmavimus; verum super hoc ipso feudo, et inter reliquas haereditarias nostras Provincias per Magnum etiam Transilvaniae Principatum Partesque Regni Hungariae eidem applicatas Supremo Aulae et Generali Postarum Magistri Officio ac beneficio, debito tamen homagio, fidelitatisque et officiositatis juramento per eundem corporaliter praestito stb. eundem S. R. I. Principem Joannem Venceslaum a Paar in praenotato feudo et Generali ac Haereditario Postarum nostrarum Transilvanicarum Regali Officio et beneficio investivimus et introduximus stb. Datum in Archiducali Civitate nostra Vienna Austriae die 8. mensis Januarii anno 1794.

¹⁾ Nos Ferdinandus stb. quod cognatus noster nobis sincere dilectus Illustrissimus Princeps Carolus a Paar stb. Supremus Haereditarius Aulae et Generalis Ditionum nostrarum Caesareo Regiarum Postarum Magister exhibuerit Nobis et praesentaverit certas litteras Serenissimi stb. Francisci I. stb. die 3. mensis Decembris 1830. exaratas stb., quibus mediantibus summe fatus piae memoriae genitor noster desideratissimus Supremum Aulae nostrae Hungaricae ac Generale Haereditarii Postarum Magistri Officium in et per totum Regnum nostrum Hungariae partesque eidem adnexas praedicto supplicanti Carolo Principi a Paar *in feudum liberum, gentile, antiquum, avitum et paternum*, sub conditionibus in recessu dto. 5. Julii 1813. stabilitis, et per Altissimas Resolutiones sancitis, cum omnibus honoribus, juribus, praerogativis et obligationibus, pro se

A magyarországi és erdélyi póstaügy szervezésében Mária Terézia korától 1848-ig beállt változás leginkább két irányban nevezetes.

1. A póstaügy t. i. magában véve a feudális rendszer alapelvei szerint a Paar családnak lett adományozva, s ezt tehát a mondott család — az ismételve és ismételve az investitura iránt kiadott privilegiumok szavai szerint — mint »Feudum Regium«, illetőleg mint »feudum liberum, gentile, antiquum et paternum« bírván; már a feudális rendszer úgy hozta magával, hogy a posták szervezésében és kezelésében szükséges újabb reformokat magából kifejteni nem igen volt képes, s hogy az államkormány és a Paar család közt a posták kezelése tárgyában bizonyos egyezmények kötettek, és az uralkodó által u. n. »recessus«-ok formájában hagyattak helyben. Ilyen recessus először 1722-ben keletkezett; egy új pedig 1743-ban lett megállapítva ¹⁾, mely 1813-ig állott fen. Miután

et omnibus suis ex legitimo matrimonio descendentibus et descensuris haeredibus masculis ea expressa sub conditione dedit et contulit, ne per hanc collationem in recessu de anno 1813. stipulatum quantum transgrediatur, et ipse Carolus Princeps a Paar eiusdemque haeredes et successores propter ampliaturum territorium Generalis ac Ditionum nostrarum Caesareo Regiarum Postae Magistri Officium maius aequivalens, quam in recessu sancitos 66,000 florenos Valutae Viennensis deponcere audeat stb. (kérvén a fent jelzett privilegiumnak, mely különben a régiebbekkel megegyezik, megújítását és megerősítését. Miután ő 1836. június 13-kán a magyar k. udv. kancellária előtt a hűbéri esküt letette, az új investitura neki szokásos és privilegialis formában kiadatik.) Datum in Imperiali urbe nostra Viennensi die 24. mensis Januarii 1839.«

¹⁾ »Wir Maria Theresia stb. geben hiermit jedermänniglich zu erkennen stb. was gestalten unser glorreichser Vorfahrer und Herr Vatter weyl. Carl des Sechsten Mayestett unsterblichen Andenkens allbereits in dem längst verwichenen 1722. Jahre mit Einverständnus der mit dem Post Regale in unseren Erbkönigreichen und Landen belehneten gräflich Paarischen Familie stb. einen zur Sicherheit ermeldter gräflich Paarischen dienenden Recess errichtet habe stb. (mely azon év július 1-én lépett életbe, és melyben évenkénti 66,000 frt iránt a póstaügyek feletti intézkedést a kormánynak átengedte. Most Mária Terézia az említett családdal új egyezményre lépett, s az így megállapított recessusban, mely 6 pontból áll, a póstaügynek új rendezését rendeli el. Az 1. pont szerint a család az eddigi főpóstamesteri állásban megerősítették, A 2. pont szerint a királyné fen tartja magának minden póstamesteri állomásra a kine-

t. i. a Paar család minden egyéb ötét az 1743-ki recessusnál fogva illető jogosítványokról lemondott, ismét 1812. ápril 9-én, s deczember 3-kán és 24-kén s 1813. június 3-kán kölcsönös egyezmény alapján egy új póstai megállapodás jött létre, melyet I. Ferencz császár és királynak 1813. július 15-ki 11 pontból álló recessus erősített meg. Ezen recessus szerint a Paar családból jogosított személynek az udvari fő- és országos generalis póstamesteri (Kais. österr. Obersthof- und Länder-General-Postmeister) méltósága és rangja akképen hagyatott meg, hogy annak jelvényét t. i. póstakürtöt címerében s köz- és magánügyeiben (bei seinen Privatbedienungen und bei seinen Hofamtsverrichtungen) használhassa, hogy a részéről átengedett póstajövedelméért járó kármentesítés fejében neki a póstajövedelemből (már 1722 és 1743 meghatározott) évenkénti 66,000 váltó forint havi részletekben fizetessék, s hogy a posta feudumához tartozó országokban személye és kísérete számára a kocsipóstát, s saját, neje és gyermekei, valamint családbéli póstavárományosok számára a levélpóstát ingyen vehesse igénybe. A pósták kezeléséről azonban a herczeg Paar család feltétlenül és végkép lemondván, ez azóta az államkormány rendes vezetésének lett alávetve.

2. Az 1743-ki póstarecessus módot nyújtott Mária Teréziának, hogy a póstaintézetekről szabadabban rendelkezhetett, s hogy a póstaügyet egészben véve is határozottabb szabályokhoz köthette. Ez az ausztriai német tartományokban már az 1772. február 7-ki póstapátens által történt, s a szekérpóstára nézve az 1776. márczius 19-ki pátens által bővebb kifejtést

vezési jogot, úgy hogy a főpóstamester arra három alkalmas egyént jelöljön ki. A 3. pont szerint a Paar család tagjai a posta-feudumhoz tartozó országokban magánlevelezéseikben bérmentességi joggal bírjanak; a főpóstamester pedig magánutazásaiban személye és kísérete számára a póstát ingyen használhassa. A 4. pont szerint részére az évenkénti 66,000 frt biztosítatik. Az 5. és 6. pont szerint a családnak a pósták szervezésében néhány csekélyebb kezdemény megadatik). — Ezen 1743. Bécsben ápril 11-kén megállapított recessus 1743. október 14-kén mint királyi rendelet a magyar kir. Helytartótanácshoz azon meghagyással küldetett le, hogy azt Magyarországon és kapcsolt részeiben is életbe léptesse. — Ezen két recessus azóta hazánkban is minden póstareformoknak volt alapja.

nyert; — Magyarországra nézve pedig a levélpósta és pénzküldések tekintetében az 1776. február 23-ki helytartótanácsi intézmény által szintén érvényre emeltetett.

Hatályosabbak voltak II. József póstareformjai, ki a póstamesterek részéről elkövetett számos önkénykedések és visszaélések folytán, s azért mert belátta, hogy a póstamesteri állomások a felsőbb póstahatóságok befolyása nélkül nem ritkán formszerű adásvevés tárgyává tétettek, és így a postafő-ur jog tekintetbe alig vétetett: a Bécsben székelő póstai udvari bizottságot (Hofcommission in Postsachen), melynek Magyarország póstái is alávetve voltak, 1781. ápril 3-ki udv. decretum által feloszlatta, s egyszersmind a Jus Regale-t az államtól elidegeníthetetlennek nyilatkoztatta ki. A német tartományokban a póstamestereket a tartományi főkormányshékeknek rendelte alá, a belső ügykezelésre nézve azonban az addigi tárgyalási módot tartotta meg. Magyarországon pedig a póstaügy a királyi helytartó-tanács vezetése alá jutván (mit az 1791: 22. t.-cz. emelt törvény erejére), azon póstamestereknek, kik »titulo oneroso«, azaz bizonyos összegnek fizetése mellett szereztek meg állomásukat, az 1807. január 17-ki szabályrendelet 3. §-a által ezen összeg mint »pretium Regale« biztosított oly módon, hogy ha ilyenek póstamesteri állomásukat önhibájukon kívül vesztenék el, vagy ha az állam ilyen állomást magához venni, s illetőleg a felett rendelkezni akarna, a »pretium Regale« a jogosítottnak vagy örökösének az állampénztárból, vagy az által, ki az állomásra kineveztetik, kifizetessék.

A póstaügynek belső fejlődése itt feladatombhoz nem tartozik. Elég tehát röviden felemlítenem, hogy annak rendezése az ausztriai tartományokban és Magyarországon belső szükségességnél fogva, egyforma elvek szerint történt ugyan, hogy azonban nálunk a közönség közlekedési szabadsága nem volt a pósta tekintetétől oly szigorú szabályok által megszorítva, mint a Lajta baloldalán fekvő országokban. Különbözik a póstaügy kettős irányban, t. i. mint levél- és fuvar-pósta kezeltetvén, a magyar kormány vezetése alatt tulajdonkép csak a levélpósta állt; a fuvarpósta pedig szorosán véve a bécsi kormány által láttatott el. Több tekintetnél fogva tehát az ausztriai

1848. előtti póstaszabályok reánk nézve érdekekkel bírnak. Ezek közt 1837 előtt az ált. cs. k. udv. kamarának 1817. december 6-ki decretuma szolgált zsinórmértékül, melyet a hg. Paar családdal 1812. kötött egyezmény, s az ezt megerősítő 1813-ki »recessus« következésének lehet tekinteni. Ujabb póstareformok ott 1837- és 1838-ban történtek, melyeket az 1837. november 5-kén kiadott, és 1838. július 1-jén életbelépett, a posta főuri jogot ujonnan meghatározó és szabályozó törvény; — s az ennek alapján keletkezett három részletes szabály tartalmaz: t. i. a levélpóstára nézve az 1838. november 6-ki (áll 84 §§-ból, életbelépett 1839. május 1-jén); a fuvarpóstára nézve az 1838. augusztus 18-ki (áll 64 §§-ból, életbelépett november 1-jén), a különpóstára vagyis u. n. »Extra post«-ra nézve az 1838. december 28-án (áll 63 §§-ból) kiadott rendeletek. Magyarországon ezen idő alatt tulajdonképeni póstarendeletek nem lettek kiadva, hanem csak a póstahivatalokhoz utasítás formájában küldve, melyek tehát a közönség tudomásához nem jutottak.

A póstahivataloskodásra nézve II. Józsefnek 1783. április 3-ki rendelete a régi szabályokat tartotta fen ¹⁾; a későbbi rendeletek azonban ezen tekintetben is több reformokat állapítottak meg. A póstamesteri állomásokat mindazonáltal az 1837. november 5-ki rendelet csak szorosabb szabályokhoz kötötte ²⁾.

Nem csoda tehát, ha az akkori magyar póstatisztek is magukat ezen régi szabályokhoz tartották ³⁾, s hogy a magyar

¹⁾ » — — hat es in Betreff der Manipulation und inneren Regie des Postgefälles bei der bisherigen Behandlungsart auch ferner sein Verbleiben.«

²⁾ »Die den Postmeister oder anderen Personen auf vorschriftmässige Weise eingeräumten Rechte, oder auferlegten Verbindlichkeiten, welche sich auf besondere vor der Wirksamkeit dieses Gesetzes vorschriftmässig zu Stande gekommene Verleihungen oder Verträge gründen, werden durch dieses Gesetz nicht aufgehoben; vielmehr haben diese Verleihungen der gedachten Rechte und Verbindlichkeiten auch künftig, bis ihre Erlöschung den Gesetzen gemäss erfolgt, zur Richtschnur zu dienen.«

³⁾ Ezen értelemben adott ki 1749-ben Hecht József pozsonyi póstahivatali ellenőr egy munkát: »Einleitung zum Universal-Europäischen Post-Rechte«; — melynek Böszörményi Kálmán újabb munkája: »A világnak minden államának póstaügye« (Debreczen 1878. 38. l.) nagy becslet tulajdonít.

kormány 1867-ben a póstaügyek vezetésével együtt számos II. József 1783-ki határozata szerint rendezett póstamestert vett által.

Az 1848 ótai időt illetőleg, az ausztriai kormány idejében, nálunk is az ausztriai póstatörvények lettek kihirdetve; névszerint az 1837. november 5-ki ¹⁾, és az 1850. december 17-ki rendeletek.

* * *

Mikor 1867-ben a magyar kormány Magyarország póstaügyét átvette, s a földművelés-, ipar- és kereskedelmi akkori miniszter, kinek az alá lett rendelve, azon év május 1-jén a pósta hivatalos közegeit lelkes szavakban üdvözölte ²⁾; — hazai póstaügyünkre is új korszak kezdődött.

Az 1865⁵/₇: 16. t.-cikkbⁿ foglalt ausztriai-magyar vám- és kereskedelmi szövetség 18. cikke azt rendeli, hogy a póstaügy a két állam területén ismét külön, de a mennyiben a forgalom érdeke kívánja, egyforma elvek szerint fog rendeztetni és igazgattatni; — s ezt szó szerint ismétli az 1878: 20. t.-cikkbⁿ foglalt újabb szövetség 18. cikke.

A dolog természetében feküdt tehát, hogy az 1850. december 18-kán nálunk is kihirdetett pósta-szabályzat érvényben maradt. ³⁾.

Ennek részletei itt, hol csupán a póstaregaléről és annak gyakorlati következéseiről szólok, fejtegetésem feladatához nem tartoznak. A magyar jog szempontjából azonban nagyon indokoltnak vélem, hogy a póstamesterek kérdését, — melyre nézve hazánkban igen különböző és gyakran nem egészen alapos nézetek vannak elterjedve — különösen hangsúlyozzam még.

Magyarországban t. i. az egyes póstamesterek egyforma

¹⁾ Eredetileg ezen törvény az ausztriai birodalom számára volt kihirdetve, Magyarországnak határozott kizárásával.

²⁾ Magyarországi törvények és rendeletek tára, I. köt. Pesten 1868. 110. l.

³⁾ Balás Sándor »Gyakorlati Postász«. Budapest 1875.

állással nem bírnak, hanem három osztályukat kell megkülönböztetni ¹⁾).

1. Hol a póstamester a királytól vagy a kormánytól különös feudális inscriptió formájában nyerte állomását, és pedig örökösödési kiváltsággal, és bizonyos összegnek kitétele mellett. Ezen állomások újabb időben a kormány által mindinkább vissza lettek váltva. A jelen századnak közepe táján még kettő létezett: a nagyszombati, mely azonban 1872-ben 10,000 frtért visszaváltatott — és a nyerges-ujfalvi, melyet I. Ferencz király 1795. május 7-kén Szlavnitzai gróf Sándor Antalnak inscribált, s melyet azután mostani királyunk 1864. december 24-kén a gróf engedményesének családjából való Simontsits Jánosnak újból inscribált; mely azonban 1871-ben 2,100 frtért szintén vissza lett váltva.

2. A »titulo oneroso« vagyis u. n. »pretium Regale« melletti póstamestereket. Ennek összege a póstamester kinevezési okmányában ki van téve, úgy hogy ezen összegre is jogutódjainak igénye van ²⁾). Ezen póstamesteri állomásoknak egykor nem csekély száma volt; azonban csaknem mindnyájan a »pretium Regale«-nak visszafizetése mellett szintén már vizs-

¹⁾ A póstamesteri állomásnak ezen hármas osztályára nézve I. Böszörményi Kálmánnak idézett munkáját 79. l.; — és sokkal alaposabban és részletesebben Rétaý Sándornál: »A póstaí közgazgatási és kezelési szabályok kézikönyve«, Kassa, 1881. több helyen.

²⁾ Ezen póstamesteri állomásokra vonatkozik V. Ferdinánd királynak a m. k. helytartótanáchoz 1842. martius 22-kén bocsátott legf. rendelete: »Cum jus haereditatis et venditionis postae stationum illis solum Postae Magistris, qui haereditariis privilegiis provisi sunt, competat; possessoribus autem titulo oneroso acquisitarum postae stationum in sensu Resolutionem Regiarum dto 13. Novembris 1838. et 21. Martii 1840. ille tantum favor concessus sit, quod occasione translationis suarum postae stationum in alios, observatis medio Normalis Resolutionis dto 17. Januarii 1807. §. 3. stabilitis modalitatibus pretium Regale, cuius mentio in hoc §-o qua gratificationis pro cesso, venditioni haud obnoxio officio postali occurrit, non amittant, verum pro hoc in sensu praemissorum consequendo iisdem, sua ex parte, opportuna agere liberum maneat: iuxta haec principia non tantum in praesenti casu relate ad Postae Magistrum Soroksáriensem Demetrium Velkow, sed in genere in omnibus similibus casibus stabilis normae instar procedat « K. k. Postverordnungs Blatt 1845. III. 253. l.

szá vannak váltva; p. o. az aradi (17,000 frtért), a paksi (7350 frtért), a váci (2100 frtért), a selmeczi (1050 frtért), a szentesi (2100 frtért), a veszprémi (420 frtért) stb.

3. Ennek folytán csak a póstamesteri állomásoknak harmadik osztálya áll még fenn nálunk, melyekre mint egyszerű »statio decretalis«-ra a póstamester minden »pretium Regale«-re való vonatkozás nélkül egyszerűen neveztetett ki, vagy — ha erre szükség van — neveztetik ki jelenleg is; és pedig olyan, ki azt vagy kereste (p. o. gyakran a földesúr), vagy kihirdetett csőd útján nyerte. Ezeknek állomása »pretium Regale«-val nem jár, s ha funkciójuk megszűnik, vagy ha haláluk következtében visszaháramlik, örököseik a póstamesteri fundus instructuson kívül semmiféle igényvel nem bírnak.

A póstahivatalok nálunk ehhez képest — miután t. i. az előbb említett két osztályú póstamesteri állomások már megszűntek — jelenleg vagy kincstári kezelés alatt, rendesen alkalmazott póstahivatalnokok ellátása mellett, állnak; vagy a harmadik osztályú póstamesterek által, különös tisztí szerződés mellett kezeltetnek. Ezen szerződésnek szövege, a szállítási szolgálat különfeleségére, illetőleg a szállítási szolgálat nélküli állomásokra vonatkozó változásokkal az 1877. augusztus 21-kén kelt 17291. sz. a. miniszteri rendelettel állapított meg. (Pósta-Rendeletek Tára 1877. 93. l.).

Ezen új minta az előbb használttól lényegileg csak a szállítási pontozatokra nézve annyiban tér el, a mennyiben jövőre oly esetekben, »ha a környéken új póstahivatal felállítása, vasut megnyitása vagy egyéb járatí változás következtében a szállítási viszonyokban változás vétetnék foganatba, és ennek folytán a szállítási átalány leszállíttatnék; vagy a szállítás végkép megszűnván, az átalány egészen elesnék: erről a postaigazgatóság a póstamestert két hónappal előbb értesíti, mely esetben a póstamesternek az átalány csökkenése vagy elesése címén kártérítésre nincs igénye. A mennyiben mindazonáltal az említett változások előleges értesítés nélkül eszközöltetnének, vagy azoknak életbeléptetéséről a póstamester csak egy hóval előbb értesítették; a póstakincstár a szállítási átalány csökkenéséhez képest két, illetőleg egy havi különbözettel; az

átalány megszűnése esetén pedig annak két, illetőleg egy óra eső részével kárpótolja a póstamestert.«¹⁾

II.

Azon adatokból, melyeket az európai vasuti ügyet tárgyazó 1881. június 13-ki értekezésemben²⁾ felhoztam, kiteszik, hogy a vasutak kérdése nálunk az országgyűlésen először 1836. volt tárgyalva, s hogy az 1836: 25. t.-cz.-ben már alapterve foglaltatik azon vasutaknak, melyeknek építése nálunk akkor kívánatosnak találtatott. Mindamellett 1848. a vasutak építésének még csak igen csekély eredménye volt; mert ezen évnek elején a pozsony-nagyszombati lövonatu vasuton kívül, csak a pozsony-marcheggi, a pest-váczi és a pest-szolnoki vonalok, összesen 167.₂ kilométernyi hosszú gőzmozdonyu vasut állt közforgalomban. Ezután az egész ügy az ausztriai kormány kezébe jutott, mely a magyarországi vasutak kérdését egészen az ausztriai érdekeknek rendelte alá; úgy hogy 1867. a magyar miniszterium a magyar vasuti ügyet igen kedvezőtlen állapotban vette át.

Az, mit azóta Magyarország törvényhozása és kormánya a magyar vasutak tárgyában tettek, oly eredményhez vezetett, melyet nemcsak azoknak hosszúsága (1881 végén 7.226,770 kilométer), hanem még inkább az egész vasuti hálózatnak okos szerű rendezése szerint kell méltatni.

Ehhez képest a közlekedési ügy jelenleg Magyarországbán a vasutak által egészen új álláspontot nyert. Nem többé országos uti rendszerről van szó, milyenre az 1597: 45. t.-cz. vonatkozik; s az utak készítésének és jó karban tartásának kérdése sem bír többé régi jelentőségével, melynek az 1599: 30. t.-cz., s az 1735. február 2-ki, 1741. január 27-ki, 1743. június 1-ji, 1746. márczius 11-ki, 1765. május 1-ji, 1788. január 15-ki és több más királyi rendeletek és helytartótanácsi intézmények megfelelni igyekeztek. Tudva van, hogy még a pósta érdekét támogató 1791. november 25-ki, 1810. szeptember 10-ki, 1811. ápril 16-ki stb. kormányintézkedések, sőt a

²⁾ Az európai vasuti ügy fejleményei és eredményei, Budapest, 1881. (Akadémiai Értekezés).

megyei mérnökök számára az utak, töltések, hidak és egyéb közmunkák készítését és fentartását tárgyzó 1818. szeptember 9-kén kiadott utasítás is csak egyes törvényhatóság körében kedvező hatással bírtak. Schwartner Mártonnak csipős szavai: »Ponunt lutum supra lutum et vocant viam; ponunt virgulta supra virgulta et vocant aggerem« azon kort szintűgy jellemzik, mint Bernát Gáspárnak drastikus humorja, melylyel még 1853 egy tavaszi utazást az Alföldön leírt ¹⁾. A nagy kereskedelmi utak, t. i. a Károly-, József- és Louiza-utak itt tekinteten kívül maradnak; s a hol a megyékben jó (p. o. Kassától, Máramaros- és Szátmármegyébe, vagy a Dunántúl több megyében), vagy itt-ott nehezebb helyeken is a kor kívánalmainak megfelelő összekötő utakat (p. o. Zólyomból Liptóba a Sturetz hegyen keresztül) találni lehetett: ez inkább csak kivételt képezett. S minthogy az ausztriai kormány működése is aránylag csak csekély sikerrel dicsekedhetett; gróf Széchenyi Istvánt mint a magyarországi közlekedési ügy kedvezőbb korszakának alapítóját kell tekinteni. Mostani vasuti hálózatunk pedig nemcsak a közlekedést az ország egyes részei közt minden irányban, személyekre szintűgy mint árukra nézve, biztosabban, olcsóbban és kényelmesebben közvetíti, mint előbb — mikor vasutak még nem voltak — a legnagyobb erőnek megfeszítése mellett lehetséges lett volna; hanem az ország külső forgalmának is igen hatalmas tényezőjét képezi.

Ha azonkívül tekintetbe vesszük, hogy ezen új közlekedési rendszer társadalmi, kulturai, politikai és stratégiai irányban mi nevezetes eredményekhez vezet: könnyen átláthatjuk, hogy közéletünk mi számos és sokféle érdekével függ össze, s hogy mi fontos indokok vannak, melyeknél fogva annak szükségleteiről gondoskodni kell.

S itt a vasutaknak is több nemét kell megkülönböztetni; t. i. a szokásos felosztás szerint fővasutakat, s első-, másod- és harmadrendű (ipar-, bánya- stb.) vasutakat; továbbá vidéki és helyi vasutakat, melyek gőzzel dolgozó mozdonyokat használnak; végre több előkelő városainkban (névszerint Budapesten, Aradon, Temesvárott) lófogatú közuti vasutakat.

¹⁾ Kubinyi Ferencz és Vahot Imre, Magyarország és Erdély képekben. II. köf. Pest 1853. 9. sk. II.

Így szervezett vasuti ügyünk tehát — a mennyiben sajátos érdekei és szükségletei vannak — az államnak különös pártfogása alatt áll, és hatályos gondoskodásában részesül; — s már fent jelzett értekezésemben mutattam ki, hogy a magyar korona ennek folytán teljesen kifejtett vasuti főuri jogot vagyis u. n. »Jus Regale«-t bír.

Még azt is ki kell emelnem, hogy a hazai vasuti ügyre és vasutakra vonatkozó több törvényeink vannak, — hogy számos engedélyezési okmány adatott ki, — s hogy vasuti ügyünk szervezésére és rendezésére a kormányrendeletek is folyton folyva nagy gondot fordítanak. (Például szolgál a vasuti üzleti szabályzat, s annak újabb és újabb emendatiói, toldalékai és módosításai). Azonkívül a nemzetközi egyezmények is tekintetbe veendőek, melyek vasuti ügyünk érdekében részint államszerződések formájában kötöttek, részint technikai közlekedési és másnemű vasuti kérdésekre nézve európai vasuti szakkongresszusokon megállapítatnak.

Mindezek eddig is már azt eredményezték, hogy nálunk a vasuti jog sokkal részletesebben és határozottabban van rendezve, mint akár a pósta-, akár a távirdai jog.

Miután más alkalommal a vasuti ügyről részletesebben és sokkal bővebben szoltam, úgy hiszem, hogy itteni feladatomhoz képest jelen fejtegetésem céljának eléggé megfelel.

III.

A távirásnak (Telegraphie) lényege abban áll, hogy határozott jelekből alkotott formászerű írás használásának útján ma a villanyosság segítségével tudósításokat messze vidékekre nagy gyorsasággal oly célból közöl, hogy azoknak alapján fontosabb hírek az érdekelt személyeknek tudomására jussanak, vagy köztudomásra hozattassanak, illetőleg bizonyos ügyekben az ezeknek elintézésére szükséges tájékoztatás eszközöltessék. A távirás ezen rendeltetésének és teendőinek megfelelő technikai rendezéséről bővebben szólni itt nem tartozik feladatomhoz. Jogtudományi álláspontomhoz képest röviden csak azon fontos hasznára figyelmeztetek, melyet a gyakorlati jognak már jelenleg nyújt, p. o. szökevények célravezetőbb

üldözésében, bizonyos bejelentéseknek az illetékes törvénykezelési vagy közigazgatási hatóságokhoz juttatásában, szerződések megkötése alkalmával az egymástól távol levő akaratnyilvánításának közlésében stb. Különben a táviratok a köz- és társadalmi életben is már igen fontos szerepet visznek, a világkereskedésben és a tőzsdei üzletben pedig a távirdai közlemények oly nagy jelentőséggel bírnak, hogy azok körében ma már nélkülözhetlenek lettek.

S ez a távirdai ügynek mai állása.

A távirásnak több nemét kell megkülönböztetni. Azon távirásnak, mely kizárólag magánügyekben használtatik, a nélkül, hogy az másoknak föld- vagy házbirtokára áthatna, p. o. terjedelmesebb uradalmakban a gazdasági igazgatóság rendeleteinek kiadásánál és az annak kezelői részéről tett jelentéseknél; — s nagyobb gyárakban vagy szállodákban tudósítások-átküldésénél stb. — itt nem szólok. Fontosabb a vasuti távirás, melylyel a vasutak üzleténél találkozunk. De köztükintetben fősúlyt az állam- és általános magántávirás közti különbségre kell fektetni, ahhoz képest, a mint az állam vagy magánszemélyek, és illetőleg magántársulatok kezelése alatt áll. Gyakran több vezetékből álló vegyes távirdák is tartatnak, melyek részben az állam, részben magánosak által kezeltetnek és használtatnak. Mindezek nagyobb kifejtésökben nemzetközi intézményekké lesznek. Az ezeknek működésében mutatkozó jelenségek és eredmények combinálva a távirdai ügy történelmének tárgyát képezik.

Különben a magántávirás, főkép ha nagyobb dimenziók szerint fejlődik — legalább az európai continensen — az államhatalom gondoskodását és támogatását nem nélkülözheti. S azért korunk előkelőbb jogtudósainak nézete szerint ¹⁾

¹⁾ A távirdai ügynek — létezése rövid idejének daczára — már tekintélyes irodalma van. Az annak irányában nevezetesebb munkák közül, álláspontomhoz képest, kiválólag a következőket emelem ki: *Reysher*: »Das Telegraphenrecht« (Zeitschrift für deutsches Recht, XIX. köt. 271. sk. ll.); — *Koch*: »Studien über Telegraphenrecht (Goldschmidt, Zeitschrift für das Handelsrecht, IV. köt. 341. sk. ll.); *Serafini*: »Il telegrafo in relazione alla giurisprudenza civile e commerciale«, Pavia 1852. — *Knies Károly*, »Der Telegraph als Verkehrsmittel«, Tübingen 1857. —

a távirdai ügy az állam főuri jogai, vagyis az u. n. »Regalék« köréhez számíttatik ¹⁾). S ugyanezen szempont alá esik Magyarországon is nemcsak az állam, hanem a bővebben kifejlődött és kezelőinek érdekében netalán működő magán-távírás is.

Ez a következő indokokból tetszik ki:

1. A Magyarország és a birodalom másik része közt 1867- és 1878-ban kötött vám- és kereskedelmi szövetségekben, melyek országos törvényeinkbe, névszerint az 1865⁵/₇: 16. és 1878: 20. t.-cz.-be iktatvák be. Itt is, ott is, a 18. cikkben nem csak a pósta-, hanem ezzel egybefoglalva a távirdaügy is mind rendezésére, mind igazgatására nézve, a két kormánynak lett alávetve, úgy, hogy — a mennyiben a forgalom érdeke azt kívánja — a két államterületen egyforma elvek alkalmaztasanak.

2. Ennek alapján a magyar törvényhozás a távirdai ügy iránt, nagy fontossága és különös szükségleteihez képest, oly módon intézkedett, hogy ez által nemcsak az érdekllett személyek, hanem a közforgalom és a közlekedés céljai is egyaránt előmozdítottassanak. Így az 1868: 55. és 1881: 41. (1. §. 9.) t.-cikkek a távirdák felállítását kisajátítási joggal támogatják; — az 1878: 5.-cz. (büntető törvénykönyv) 439. sk. §§-ai azokat a törvény különös oltalma alá helyezik. Továbbá különös engedélyezés nélkül a távirdák felállítása nem engedtetvén meg, a magánipar köréből azok ki vannak zárva, úgy hogy a magán concurrentiának sem lehetnek tárgya. Azonkívül az államhatalom különös távirdai hivataloskodást is szervezett; úgy hogy az ott alkalmazott tisztviselők az egész távirdai ügyet vezetik, illetőleg — a mennyiben magánosak abban részesek — azoknak működését ellenőrzik.

3. A kormány a távirdai ügyre nézve ugyanazon szem-

Lavialle de Lameillère: »Le telegraphe dans ses relations avec la jurisprudence civile et commerciale« (Serafini szerint) Paris 1863. — *Meili Frigyes*: »Das Telegraphenrecht«, Zürich 1871.; — továbbá *Mittermaier*, *Fuchs*, *Busch* stb., — s *Bosselini*, *Panattoni*, *Rosmini*, *Benvenuti*, és több más német, francia és olasz író munkáit.

¹⁾ Ezen nézetnek részletes indokolását *Reyscher* és *Meill* idézett munkáiban lehet találni. Azonkívül lásd *Bluntschli* »Allgemeines Staatsrecht« (2. kiad. II. köt. 394. l., — és több más író).

pontból indul ki. Eredetileg irányadásúl az előbbi ausztriai kormánynak az 1865⁵/₇: 16. t.-cz. által fentartott rendeletei szolgáltak ¹⁾. Ezeket mindazonáltal a magyar kormányrendeletek több tekintetben bővítették, megváltoztatták és módosították. A m. kir. földművelés stb. miniszter 1867. május 1-jén kelt rendelete szerint nemcsak a magyar posta-, hanem a távirdai ügy igazgatását is vette át; s mindjárt akkor történt intézkedés a hivatalos távsürgönyök formája ²⁾ és álnév alatt törvénykezési tárgyakban feladott magántáviratok sikertelensége ³⁾ iránt is. Ügy szintén egy távirati tanfolyam is nyitott meg ⁴⁾, s a távirdai sodronyok, oszlopfák és szigetelők rosz akaratból történt rongálása ⁵⁾, — az államutak mellett felállított oszlopfák ⁶⁾ stb., a távirdavonalak ⁷⁾, s általában a távirdai ügy kezelése ⁸⁾ és távirdai díjak ⁹⁾, és számos más ilyenmű kérdések tárgyában a kormányrendeletek egész sorozata adatott ki.

4. Mivel pedig a távirdai ügy — ha nagyobb dimenziók szerint fejlődik — sajátságos természeténél fogva nemzetközi jelleggel is bír, a magyarországi távirda-közlekedés kezdettől fogva, s azután folyton folyva tüzetes nemzetközi egyezkedéseknek lett tárgya. Ilyenek már 1867-ben a távirdai ügy igazgatásának átvételekor, mint mindannyi államszerződések álltak fen, névszerint az 1850. július 25-ki Ausztria, s Porosz-, Bajor- és Szászországok közt, két pótszerződéssel; — az 1852. ápril 26-ki a svájcezi szövetséggel, és több más, melyeknek érvényét az 1867-ki ausztriai-magyar vám- és kereskedelmi szövetség 2. cikke tartotta fen. Az 1867-től fogva kötött ilyenmű nemzetközi egyezmények még nagyobb fontossággal bírnak;

¹⁾ Récsi Emil közigazgatási törvénytudományi kézi könyve, IV. köt. Pest, 1855. 266. sk. ll.

²⁾ 1867. ápril 17-kei figyelmeztetés a Magyarorsz. törv. és rendeletek tárában I. köt. 104. l.; — s 1868. martius 26-ki rendelet. II. k. 72. l.

³⁾ 1867. május 27-ke alatt u. o. I. köt. 149. l.

⁴⁾ 1867. május 22-ke alatt u. o. I. köt. 143. és 574. ll.

⁵⁾ U. o. II. köt. (1868) 164. l.

⁶⁾ U. o. VI. (1872) 546. l.

⁷⁾ U. o. XI. (1877) 232. l.

⁸⁾ U. o. XIII. (1879) 138. l., — XIV. (1880.) 97., 164., 166., 1160. ll.

⁹⁾ U. o. VII. (1873.) 280., 291. ll.

névszerint az 1865. május 5-ki Párisban kötött és 1868. július 21-kén Bécsben újból átvizsgálta; ¹⁾ — továbbá a Baden-Badenben 1868. október 25-kén kötött, és az 1870: 1-ső t.-cz.-be iktatott; — az 1871. október 5-kén Bernben kötött, 1872. január 14-kén Rómában újból átvizsgálta, s az 1872: 15. t.-cz.-be iktatott; — s az 1875. július 10/22-én Sz.-Péterváron kötött, 1880. ápril 1-jén Londonban újból átvizsgálta, és az 1875: 56. t.-cz.-be iktatott távirdai egyezmények. Ezen egyezményeknek megállapodásai a távirdai részleteit is szabályozzák, s a távirdai szolgálatra vonatkozó rendszabályt (Reglement) és díjtarifát is tartalmazzák.

Úgy hiszem, hogy — noha törvényeink ezt határozottan és szó szerint ki nem mondják — az említett szabályozásnak alapján a távirdai ügyre nézve Magyarországon a korona főúri jogát megállapítottnak tekinthetjük.

Különben itt nem szabad tekinteten kívül hagynunk:

1. Hogy vannak előkelő jogtudósok, kik az államnak a távirdai ügyre vonatkozó jogát formyszerű »Regalé«-nak nem akarják elismerni, p. o. Beseler ²⁾. Ennek nézetét azonban mi annál kevesbé fogadjuk el, minthogy a »Regale« fogalmára nézve sincs tisztában magával, s azt a magánjog azon részéhez számítja, mely különben dologi jognak nevezetik.

2. A »Regale« fogalmára nézve már más alkalommal, mikor az európai vasuti ügy fejleményeiről szóltam, azt jegyeztem meg, hogy ezen fogalmat sem a hűbéri, sem a pénzügyi rendezésnek felfogása szerint nem szabad értelmeznünk. Mert a hűbéri rendszer, mint már régen elavult, a jogban túlélte magát; — s a távirdai ügyet magasabb szempontból kell rendezni, mint az általános pénzügyi elvek és a monopolium szempontjából. Itt is a távirdai ügy sajátos érdekei és szükségletei szolgálnak első sorban irányadásul, melyeknek tekintetéből az államhatalom is — hogy hivatásának eleget tegyen — különös jogokkal fel van ruházva. S ezeknek egybefoglalása képezi a magyar koronának távirdai főúri jogát, vagyis u. n. »regalé«-ját.

¹⁾ Magyarország Rendeleteinek Tára III. (1869.) 307. stb. 11.

²⁾ System des gemeinen deutschen Privatrechts (2. kiadás 1866.)

IV.

A három itt szóban lévő közlekedési eszköz közt két oknál fogva áll fenn közelebbi belső viszony: 1. Mert közös céljok van, t. i. egymástól távol fekvő vidékeken tartózkodók közt az anyagi és szellemi közlekedést közvetítik; — és 2. Mert ezen közös célra használtatván, nem versenyeznek, hanem kölcsönösen kiegészítik egymást, és segítséget vagy legalább támogatást nyújtanak egymásnak. Ezen szempontból kiindulva, szabadjon a következő megjegyzéseket tennem:

1. A közlekedés legteljesebben a posta által eszközöltetik. Mert levelek átküldése, utasoknak helyről helyre szállítása, s pénz és málhaküldemények eszközlése egyaránt a posta feladata. Látjuk azonkívül, hogy a póstaintézet mindezekben nevezetes tökélesbülésre is képes. Így újabb időben bizonyos szellemi munkásságot is fejt már ki p. o. a törvénykezési és közigazgatási hatóságok eljárásánál tevékeny segítséget nyújt stb., s ezen irányban kiválólag a posta-takarékpénztárak is érdekesekek. Mindamellett a levelek átküldése nagyobb távolságokban nem csekély nehézségeket tapasztalhat, s ennek folytán általa a közlések nem azon sebességgel történhetnek, mint a távirás útján. A közlekedés gyorsasága a vasutaknak is előnyt ad a lópóstával szemben; mert nagyobb számú utasokat és nagyobb mennyiségű terheket is szállíthat, mint ez. Ezen hátrányt a póstaintézet saját magából el nem háríthatja; azonban mellőzheti, a távirdával és vasuttal való combinatiója által.

2. A távirásnak legfőbb előnye azon — a vasutak által elérhetőnél is sokkal nagyobb — sebességben áll, melylyel híreket és tudósításokat közöl. Ez által a póstai levélküldés köréből kilépvén, saját működési kört alkotott magának, mely folyton új találmányok által tökélyesbítettik. A távirdák jelentősége a póstával szemben tehát az, hogy azt tudósítások, és — bizonyos feltételek alatt — pénzbeli utalványok átküldésében sebességre nézve felül múlja; azonban személyszállítás és árúforgalom tekintetében a posta ezen oldalról megszorítást nem tapasztal. De a tudósítások és utalványozások tárgyában is szemügyre veendő, hogy a távirásra nagyobb technikai appa-

ratus szükségeltetvén, s hogy a közlésre szánt tudósítások és nyilatkozatok csak igen rövidek lehetvén, és ennek folytán nem ritkán homályosak, sőt kétértelműek is lévén: a levélpóstának szüksége a távirásnak használása mellett is még teljes jelentősége szerint fennáll. Különben is a távirás csak mechanikus úton képes a közlekedést közvetíteni, s szellemi tevékenységet magából kifejteni egyáltalában nem képes. És épen ezért nagyon kétséges, a magyarországi bányatörvényjavaslat helyes intézkedést hoz-e indítványba, mikor 12. (a második szerkezet szerint 13.) §-ában a zárt kutatómunkák távirat általi bejelentését jogi hatálylaly akarja felruházni; főkép a bányászati elsőbbség jogosítvány (Alter im Felde) fontos kérdésénél, melynek elbírálását a m. k. curia a bíróságok illetékességéhez számította ¹⁾).

A távirásnak egyik új fejleménye a távbeszélők vagyis u. n. telephonok, melyeknek azonban sokkal szűkebb köre van, semhogy itt szóba jöhetnének.

3. A közlekedés gyorsasága a vasutaknak is előnyt ad a póstaintézettel szemben; ezen előny azonban más természetű mint a távirdák sebessége. A távirásnál t. i. kiválólag azon rendkívüli nagy sebesség fontos, melylyel pár perc alatt közléseit rendeltetésük helyére juttatja: s ennél fogva vele szemben nemcsak a posta, hanem a vasutintézmény is messze, igen messze áll hátra; úgy hogy köztük még összehasonlításról sem lehet szó. S míg más tekintetben a póstaintézet a távirás mellett teljes jelentősége szerint áll fenn; a vasutak más előnyben vannak a póstához képest az által, hogy személyek és tárgyak szállításában és terhek fuvarozásában oly nagyszerű erőt fejtenek ki, melylyel a posta vagy a közönséges fuvarozás nemcsak gyorsaságra, hanem biztosságra és olcsóságra nézve sem versenyezhetnek soha. A vasutak ezen jelességéről a vasuti ügyet tárgyazó fent jelzett értekezésemben részletesen szóltam. Másrésztől mindazonáltal azt sem szabad elhallgatnunk, hogy a vasutak építése és felszerelése oly nagy költséggel jár, hogy szegényebb, vagy a világforgalom főirányaitól félre eső vidé-

¹⁾ Egy Zalathnon felmerült bányaperben 1877. július 2-ki 424. sz. a. ítéletében. L. dr. Fayer László »Döntvények Gyűjteménye«. Új folyam IV. köt. 17. l.

kektől annak bármí módóni fedezését várni nem lehet; — s hogy geographiai és topographiai akadályoknál fogva is sok helyen a vasuti közlekedés létesítéséről szó sem lehet, hol a pósta a népség szükségleteit teljesen kielégítheti, és a mellett anyagi hasznot is hozhat. S ehhez járúl az is, hogy levelek átküldésében, és kisebb mennyiségű, de magukban véve nagyobb értékű tárgyak szállításában a pósta mindig jelentőséggel fog bírni. Ezekhez képest tehát, a vasuti közlekedés még oly nagy kifejtése és élénksége mellett is, milyennel ma bír, a pósták működése is a közönségnek nagy hasznára fog fennállni.

Mindezeket egybefoglalva, egész határozottsággal mondhatjuk, hogy a három itt szóban lévő közlekedési intézmény közt, a dolog természeténél fogva, versenyzésnek nincs helye; hogy tehát egyikök sem teszi nélkülözhetővé a másik kettőt, sőt hogy mindhárman az emberiség culturai haladásának főbecsű eredményét képezik, melynek jelentősége még az által is emelgetik, hogy egymást kölcsönösen támogathatják, kiegészíthetik és tökélyesbíthetik.

S ebben áll a három közti összeköttetésnek nagy fontossága.

Szorosan véve t. i. kétségtelen, hogy a pósta, a vasuti és a távirdai intézmények magukban véve egymástól függetlenül és minden összeköttetés nélkül is állhatnak fenn és működhetnek. Sőt azt sem lehet kétségbevonni, hogy ilyen működésük is hasznos, s a közügyre nézve szintúgy, mint a társadalomra nézve előnyös volna.

Mínthogy azonban az emberi nemnek rendeltetésében fekszik, hogy mindenben a lehetőleg legjobbat, leghasznosabbat és legtökéletesebbet kell keresnie; magában világos, hogy a három intézménynek egy magasabb szempont alatt combinációja, melynél fogva magukat kölcsönösen támogassák, segítsék és kiegészítsék, a társadalmi haladásnak egyik legmúltóbb és legnemesebb feladata. S ez nem gátolja, hogy mindenik intézménynek megmarad a maga sajátos működési köre is, melyben tevékenységét külön is, úgy az állam és közlét, valamint az egyesek nagy hasznára kifejtheti.

Az említett combinatiót szükségleteihez képest maga a

gyakorlati élet létesíti, sőt nem csekély dimenziók szerint létesítette is már.

A póstaintézet ugyanis, mely három évszázadig a közlekedésnek egyedüli nagyobb szerű, biztos és aránylag olcsó módja volt, és fejlettsége szerint több tekintetben az új rendezésnek is mintegy mintaképe maradt — az által emelkedett nagyobb tökélyre, hogy a vasuti intézményhez kapcsoltatott, s önállóságának fentartása mellett, a vasutak segítségével levélküldéseiben és málfazállításában oly gyorsaságra tett szert, melyet magából kifejteni nem lett volna képes. Úgy szintén a távirdák intézetének is nagy előnyére van, hogy a vasuti ügyhez csatolatott. A távirdai póznák mindenütt a vasutak pályáját követik, melyből a körülményekhez képest mellékutakra is kiágozhatnak; a távirdai kezelés pedig a vasuti kezelés szervezésének céljából fennálló közlekedési módot utánozva, ez által nagyobb takarékoszágra, de egyszersmind az intézet szabatosabb működésére nyer alkalmat és alapot. A vasutak jelentősége pedig az által emelkedett, hogy alapot nyújtottak, melyen saját működésével a másik két intézet tevékenysége egyesült.

A legközelebbi feladat most abban áll, hogy az, mit a gyakorlati élet létesített, öntudatosan, és egy magasabb kulturai szempontnak rendszeres felfogása és behatása alatt, határozottabb és szilárdabb forma szerint alakíttassék.

Ezen feladat megoldásában erős támaszt nyújt azon körülmény, hogy mindhárom intézet a közügyek köréhez tartozik; főiránylataiban pedig nemzetközi jelleggel bír. Alaprendezésüket tehát a fennálló közjog által külön nyerik; részletes kifejtésüket pedig részint a nemzetközi forgalom, részint a fennálló magánjog kívánalmajhoz képest idomítják.

A háromnak egymásközi összeköttetése ezekhez képest jogrendszerünknek sajátóságos természetében gyökerezdik, mely szerint — mint már láttuk — a három intézetnek a korona három főuri joga, vagyis u. n. »regale«-ja felel meg, a póstaregale, a vasuti regale és a távirdai regale. Ennek folytán a három intézet közt több jelentékeny érintkezés mutatkozik, melynél fogva azokat — önállóságuk fentartása mellett — gyakorlati irányban oly módon lehet egybefoglalni, hogy egyik

a másikat támogatja, segíti és kiegészíti. Ezen értelemben lehet azután szó vasuti póstáról, és a vasutak pályáját mindenütt kísérő távirdákról. A köztük fennálló viszony abban is nyer külső kifejezést, hogy hivataloskodásuk külön és magában állólag kezeltetik.

S ennek felelnek meg törvényhozásunk határozmányai és kormányunk intézkedései is. E tekintetben hivatkozhatunk a már fent említett pósta, vasuti és távirdai nemzetközi egyezményekre, melyek a háromnak egymáshoz viszonyához képest lettek megállapítva; — az engedélyek pedig, melyek szerint a vasutak és távirdák működnek, szintúgy a törvényhozás és kormány tekintélyén alapulnak, valamint hogy a póstaügy, s az államvasutak és államtávirdák is kormányrendeletek által lettek szervezve.

S valamint a földm. stb. ministerium a m. k. póstafelügyelők 1870-ki tiszti utasításának 20. §-a a vasuti és távirdai ügyre is vonatkozott; s 1871. augusztus 9-én 8725/1439. sz. a. a mozgó pósta-vaggonoknak a vasutakon való elhelyezéséről; — 1877. augusztus 7-én 16,280. sz. a. a távirdai állomásokkal egyesített póstahivatalokról stb. rendelkezett: úgy — midőn a m. k. távirdaigazgatóság az összes vaspálya-igazgatóságokkal 1868. és újból 1877. a távirdák iránt egyezményre lépett; ennek érvénye az említett miniszterium jóváhagyásától volt feltételezve stb.

V.

A közlekedési jog minden közlekedési összeköttetést, a vasuti jog pedig különösen a vasuti ügyet tárgyalja. A vasuti jog tehát a közlekedési jognak egy külön álló része; úgy hogy a pósta- és távirdai jog, valamint más ilyenmű speciális jogok is már kifejtett összeköttetésöknek folytán, ide számítandók.

Ha már a vasuti jogról külön szólunk, s ehhez képest annak fogalmát akarjuk meghatározni; mindenek előtt az veendő szemügyre, hogy alakulása és fejlődése nem határozott elvek alapján, hanem inkább a vasuti ügy kiterjeszkedésével, a gyakorlati élet folytonos és túlnyomó befolyása mellett történt. Alig van félszázada, hogy nagyobb szerű vasutakról általában véve csak szó lehet. Hazánkban pedig a vasutak építéséhez

a negyvenes évek vége felé kezdtek fogni, pedig vasutak nélkül sem vasuti ügyről, s még kevésbé vasuti jogról szó nem lehet. Jelenleg azonban már azon ponthoz értünk: hogy vasuti jogunk elvi rendezéséről gondoskodni mindinkább kell.

A gyakorlati életnek a vasuti ügy részéről jogunkra való túlnyomó befolyása úgy hozta magával, hogy vasuti jogunk alkotása még nem hozatott határozott formába. Azon tényezők minőségéhez képest, melyek itt tekintetbe jönnek: azt egyes jogtudósaink nemcsak az építészeti és közlekedési, hanem még a kereskedelmi jog részének is tartották. Azonban bárminemű álláspont alá vonatott, tiszta, kerekded rendszerré még nem válhatott.

Ezzel szemben magyar vasuti jognak nevezete alatt azon jogelvek és jogszabályok rendszeres foglalatját értjük, melyek a magyar jog keretében a vasutak építésére, üzletére és mindennemű hasznosítására vonatkoznak. A vasuti ügy pedig, mely annak tárgyát képezi, s annak folytán a vasuti jog is, ötös irányban veendő tekintetbe; t. i. 1. A magyar államhatalomnak a magyarországi vasuti ügyre vonatkozó jogai és hivatása; — 2. a vasutak építése és felszerelése; — 3. a vasuti üzlet; — 4. a vasutak mint a vagyoni jog tárgyai; — 5. a vasutak mint a kötelmi jog tárgyai szempontjából.

Ehhez képest a vasuti, s a póstai és távirdai ügy közti összeköttetés, mint ilyen, a vasuti jog tüzetes köréhez ugyan nem tartozik. Mivel mindazonáltal a vasuti ügy felvirágzása az által van feltételezve; ezen összeköttetés annyiban szintén szóba hozandó, a mennyiben a vasuti ügygel a pósta- és távirdai ügy is szorosabb organikus összefüggésbe van hozva.
